

Risalelerde bir çok yerde, "cihât-ı sitte" bahsinde, sağ cihet, geçmiş zaman; sol cihet, gelecek zaman olarak izah ediliyor. "Ön cihet" ve "arka cihet" kısımlarında da benzer ifadeler var. Bu cihetlerin tam olarak farkı nedir?

"Ön cihet: Felsefeci bir adam bu cihete bakarsa görür ki, bütün canlı mahlûkat *-insan olsun, hayvan olsun-* kabile-bekabile, büyük bir sür'atle o cihete gidip kaybolurlar. Yani, ademe gider, yok olurlar. Kendisinin de o yolun yolcusu olduğunu bildiğinden, teessüründen çıldıracak bir hale gelir. Fakat iman nazarıyla bakan bir mü'min, insanların o cihete gidişleri, seyahatleri adem âlemine değil, göçebeler gibi bir yayladan bir yaylaya bir intikaldir. Ve fâni menzilden bâki menzile, hizmet çiftliğinden ücret dairesine, zahmetler memleketinden rahmetler memleketine göç etmek olup, adem âlemine gitmek değil diye bu ciheti memnuniyetle karşılar. Fakat yol esnasında ölüm, kabir gibi görünen meşakkatler netice itibarıyla saadetlerdir. Çünkü, nuranî âlemlere giden yol kabirden geçer ve en büyük saadetler büyük ve acı felâketlerin neticesidir. Meselâ, Hazret-i Yusuf, Mısır azizliği gibi bir saadete, ancak kardeşleri tarafından atıldığı kuyu ve Zeliha'nın iftirası üzerine konulduğu hapis yoluyla nâil olmuştur."

"Ve kezâ, rahm-ı mâderden dünyaya gelen çocuk, mâhut tünelde çektiği sıkıcı, ezici zahmet neticesinde dünya saadetine nâil oluyor."

Sağ cihet, daha geniş ve umumi bir şekilde canlı cansız her şeyin mahvolması iken, **ön cihet** daha ziyade canlılara ve bilhassa insanlara bakıyor. Aralarında böyle bir nüans var.

"Arka cihet: Yani geride gelenlere felsefe nazarıyla bakılsa, '*Yâhu, bunlar nereden nereye gidiyorlar ve niçin dünya memleketine gelmişlerdir?*' diye edilen suale bir cevap alınamadığından, tabîi, hayret ve tereddüt azabı içinde kalınır. Fakat nur-u iman gözlüğüyle bakarsa, insanların kâinat sergisinde teşhir edilen garip, acip kudretin mucizelerini görmek ve mütalâa etmek için Sultan-ı Ezelî tarafından gönderilmiş mütalâacı olduklarını anlar. Ve bunlar o mucizenin derece-i kıymet ve azametini ve Sultan-ı Ezelînin

azametine derece-i delâletlerine kesb-i vukuf ettikleri nisbetinde derece ve numara aldıktan sonra, yine Sultan-ı Ezelînin memleketine dönüp gideceklerini anlar ve bu anlayış nimetini kendisine îras eden iman nimetine '*Elhamdü lillâh*' diyecektir."(1)

Arka cihette ise, insanlığın üç büyük ve müşkül sorusu nazara veriliyor. "*İnsan nedir, nereden gelip nereye gidiyor?*" soruları külli ve umumi bir şekilde nazara veriliyor.

Sol cihet sadece istikbale atıfta bulunurken, arka cihet her üç sorunun cevabını nazara veriyor. "*İnsan nedir, nerden gelip nereye gidiyor?*" sorusu mazi, hal ve istikbali içine alan geniş bir bakış açısidir. Sağ ve sol bir cihete baktırıyorlar. Ön ve arka cihetler ise cüziden külliye intikal ediyorlar.

(1) bk. [Lem'alar, Yirmi Dokuzuncu Lem'a'nın Tercümesi](#).